

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN KALIPLAŞMIŞ SÖZ VARLIĞI UNSURLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF TEXTS IN TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF MOLDED VOCABULARY ELEMENTS

Hulusi GEÇGEL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
hgecgel@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9277-6417

Fatih KANA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
fatihkana@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1087-4081

Begüm ÖNCÜ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi
oncubegum17@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5915-6673

ÖZ

Geliş Tarihi:

19.08.2022

Kabul Tarihi:

12.12.2022

Yayın Tarihi:

30.12.2022

Anahtar Kelimeler

Kalıplaşmış Söz Varlığı, Türkçe Ders Kitapları, Türkçe Eğitimi.

Keywords

Stereotyped Vocabulary, Turkish Textbooks, Turkish Education.

Bu çalışmada 2021-2022 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda okutulan 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlere oranla daha zengin bir içeriğe sahip olduğu; 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde en fazla deyimlerin ve ikilemelerin, en az kalıp sözlerin ve atasözlerinin kullanıldığı saptanmıştır. 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Milli Mücadele ve Atatürk”, en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Sağlık ve Spor” temasının; 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Milli Kültürümüz”, en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Bilim ve Teknoloji” temasının sahip olduğu; 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının en fazla hikâye edici metin türlerinde, en az şiir türünde kullanıldığı tespit edilmiştir.

ABSTRACT

In this research, it is aimed to examine the texts in the 5th and 6th grade Turkish textbooks taught in secondary schools in the 2021-2022 academic year in terms of stereotyped vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, formulaic words). The data of the research were obtained by using document analysis, one of the qualitative research methods. Descriptive analysis technique was used in the analysis of the obtained data. As a result of the research, it was found that the texts in the 6th grade Turkish textbook have a richer content in terms of stereotyped vocabulary elements compared to the texts in the 5th grade Turkish textbook; It was determined that idioms and reduplications were used the most, and formulaic words and proverbs were used the least in the texts in the 5th and 6th grade Turkish textbooks. In the texts of the 5th grade Turkish textbook, the most stereotypical vocabulary element is “National Struggle and Atatürk”, and the least stereotypical vocabulary element is “Health and Sports”; In the texts in the 6th grade Turkish textbook, “Our National Culture” has the most stereotyped vocabulary, and “Science and Technology” has the least stereotypical vocabulary; In the texts of the 5th and 6th grade Turkish textbooks, it has been determined that the stereotyped vocabulary elements are used mostly in narrative text types and least in poetry type.

DOI: <https://doi.org/10.30783/newsosbilin.1164532>

Atıf/Cite as: Geçgel, H., Kana, F. ve Öncü, B. (2022). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından incelenmesi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2214-2230.

Giriş

Dil, insanların birbiriyle haberleşmesini sağlayan, duygu, düşünce ve arzularını ses, şekil ve anlam bakımından ait olduğu toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenmiş ortak kuralları vasıtasıyla başkalarına iletilmesini sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir yapıdır (Korkmaz, 1992). Bir dilin ifade gücü sahip olduğu sözcüklerden beslenmekte (Aydın, Öksüz ve Çelebi, 2021) ve bu nedenle sahip olunan söz varlığı bir dilin ifade gücünde önemli rol oynamaktadır.

Söz varlığı, Türkçe Sözlük'te (2022) “bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler” olarak tanımlanmakta; yalnızca bir dilde var olan sözcüklerden meydana gelmemekte, atasözlerini, deyimleri, ikilemeleri, kalıp sözleri, terimleri, özdeyişleri vb. de içerisine almaktadır (Aksan, 2004). Bu unsurlardan atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözler ise kalıplaşmış söz varlığı unsurları olarak nitelendirilmekte (Gökdayı, 2008) ve tüm söz varlığı unsurları o dili konuşan toplumun maddi-manevi kültürünü, dünya görüşünü yansıtmaktadır (Aksan, 2004).

Atasözü, Türkçe Sözlük'te (2022) “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” olarak; Aksoy (1988) tarafından ise geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca yaşadıklarından, edindikleri tecrübelerinden ve bu tecrübelere dayanan düşüncelerinden doğan, bir milletin ortak düşüncelerini, tutumlarını ifade eden, yol gösteren, halk tarafından benimsenmiş kalıplaşmış söz varlığı unsuru olarak tanımlanmaktadır. Her atasözü belirli sözcüklerle söylenmiş ve donmuş bir yapıya sahiptir. Bu nedenle aynı anlamı karşılama bile kullanılan sözcüklerde ve söz diziminde herhangi bir değişiklik yapılamamaktadır (Aksoy, 1988). Atasözleri, toplumsal hafızanın önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Uz ve Özcan, 2020). Çünkü yüzyıllar önce yaşamış olan bireylerin edindikleri tecrübeleri ve birikimleri bu sözler vasıtasıyla dile getirmesi gelecek nesillere yol göstermektedir. Bu yönüyle de atasözleri bir millette ortak bir bilinç oluşturmada, akıl, irade ve sezgi yoluyla edinilen insani birikimlerin kuşaklar arasında taşınmasına aracılık etmektedir (Baş, 2012; akt. Kurudayıoğlu ve Temur, 2021).

Deyim, Türkçe Sözlük'te (2022) “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir”; Aksoy (1988) tarafından çoğunlukla gerçek anlamından farklı bir anlamı bulunan, bir kavramı ya da durumu, çekici bir şekilde ifade etmeyi sağlayan kalıplaşmış sözcük topluluğu; Çotuksöken (1992) tarafından ise en az iki sözcükten meydana gelen, sözlü ve yazılı anlatım gücünü genişleten, anlam bakımından zaman zaman mantık dışına çıkan kısımları olabilen, bünyesindeki bazı sözcükleri anlam değişmesine uğramış olan kalıplaşmış söz öbeği olarak tanımlanmaktadır. Deyimlerde de tıpkı atasözlerinde olduğu gibi aynı anlamı karşılama bile kullanılan sözcüklerde ve söz diziminde herhangi bir değişiklik yapılamamakta (Aksoy, 1988) ancak deyim oluşturulan sözcükler arasında farklı sözcükler girebilmekte (Aydın ve Gülден, 2021), deyim içinde geçen isimler ya da filler cümlelerin bağlamına göre çekimlenebilmekte (Karadağ, 2021) ve kimi zaman kullanılan zamirler değişebilmektedir (Aksoy, 1988). Tüm bunlar da atasözlerine oranla deyimlerin, kalıplaşma özelliğinin az da olsa esnetilebildiğini göstermektedir. Anlatılması, tanımlanması, açıklanması zor olan durumlar ya da olaylar deyimler vasıtasıyla kolayca somutlaştırılabilmekte ve çarpıcı bir şekilde ifade edilebilmektedir (Apaydın, 2010).

İkileme, Hatiboğlu (1981: 9) tarafından “anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması” şeklinde tanımlanmakta ve ikilemeler Türkçenin zenginliğinin, yaratma gücünün bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir. İkilemeler diğer kalıplaşmış söz varlığı unsurları gibi yan yana gelen sözcüklerin kalıplaşmasından meydana gelmektedir. Bu nedenle ikilemeyi oluşturan iki sözcük birbirinden ayrılamamakta, söz dizimleri değiştirilememekte ve anlamsal olarak tek bir sözcük gibi bütün olarak işlem görmektedir (Yastı, 2007). Türkçenin her döneminde ikilemelerin kullanımına sık sık başvurulmuştur. Bu nedenle Türkçe, ikilemeler açısından zengin bir dil konumundadır. Dünya dillerine bakıldığında da Türkçede kullanılan ikileme oranına en yakın oran Korecede ve bir nebze Japoncada görülmekte, Hint-Avrupa dillerinde seyrek olarak ikilemelerle karşılaşmakta, Latin edebiyatında ise yalnızca birkaç ikileme örneğine rastlanılmaktadır (Aksan, 2006). İkilemeler, anlam bakımından aynı sözcüklerin, zıt anlamlı sözcüklerin, yakın anlamlı sözcüklerin, biri anlamlı biri yarı anlamlı sözcüklerin, ikisi de yarı anlamlı

sözcüklerin (tek başına ikisi de anlamsız sözcüklerin, yansıma sözcüklerin) tekrarlanması yoluyla kurulmaktadır (Hatiboğlu, 1981). Bazı araştırmacılar (Aksan, 2001; Ergin, 2013; Hatiboğlu, 1981) m, p, r, s ünsüzleriyle kurulan pekiştirmeli yapıları da (bembeyaz, kıpkırmızı, çarçabuk, kaskatı vb.) ikileme olarak kabul etmektedir. Ancak ikileme konusuyla ilgili sözlük çalışması ve farklı yayınları olan Akyalçın (2007) ikilemelerin en az iki sözcükten oluşması gerektiği kuralından hareketle tek sözcük halindeki bu tür pekiştirmeli yapıların ikileme olarak değerlendirilmesinin uygun olmadığını düşünmektedir.

Kalıp sözler, belirli durum ve olaylar karşısında söylenmesi gelenek haline gelmiş sözler (Bilgin, 2013), önceden girdiği belirli bir form içerisinde bireylerin hafızasında muhafaza edilen, kullanılacağı esnada üretilmeyip var olduğu haliyle hatırlanarak, gerektiği noktalarda birtakım ufak tefek değişiklikler (ekleme, çıkarma vb.) yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık ya da aralı sözcüklerden kurulabilen, belirli durum ve olaylar karşısında toplumca benimsenmiş sözleri kullanarak iletişimin kurulmasına/devam ettirilmesine imkân veren, kullanım alanı çok sınırlı olan kalıplaşmış söz varlığı unsuru olarak tanımlanmaktadır (Gökdayı, 2008). Bu kalıplaşmış söz varlığı unsuru için literatürde kalıp sözler (Aksan, 2004; Gökdayı, 2020; Bilgin, 2013), ilişki sözleri (Aksan, 2004), kültür birimler (Kula, 1996), iletişimsel sözler (Toklu, 2003), bağlamsal sözler (Çotuksöken, 2002) gibi farklı terimler kullanılmaktadır. Kalıp sözler doğum, ölüm, evlenme, ayrılık, kavuşma gibi önemli anları ve bu anlarda hissedilen duyguları ifade etmek ve bunun yanında iletişim kurmak, iletişimi devam ettirmek, bir konuyu özetlemek, açıklamak, konuşmanın sırasını değiştirmek veya sona erdirmek amacıyla kullanılmaktadır (Gökdayı, 2020). Toplumda bireyler arasındaki bağın ve aidiyet duygusunun güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Doğançay, 1990; akt. Martı, 2019). Kalıp sözleri atasözü, deyim, ikileme gibi diğer kalıplaşmış söz varlığı unsurlarından ayıran en önemli özellik geleneksel ve kültürel bir dayatmaya sahip olmasıdır. Çünkü atasözleri, deyimler, ikilemeler anlatımı daha etkili ve çarpıcı bir hale getirmek amacıyla isteğe bağlı olarak kullanılmaktadır. Ancak toplumdaki bireyler, geleneksel ve kültürel bir dayatma nedeniyle belirli olaylar ya da durumlar (doğum, ölüm vb.) karşısında birtakım kalıp sözleri (Allah analı babalı büyütsün, başınız sağ olsun vb.) kullanma konusunda bir zorunluluk hissetmektedirler (Bilgin, 2013). Kalıp sözler bir toplumun kültürünü, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, insan ilişkilerindeki detayları yansıtmaktadır (Aksan, 2004). Genel olarak Türkçenin diğer dillere kıyasla kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) bakımından daha zengin bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir (Gökdayı, 2008).

Ana dili edinimi süreci ilk olarak aile içerisinde başlamakta ve toplumsal çevreye doğru genişleyen bir kültür ortamında kendiliğinden gerçekleşmektedir (Demir ve Yapıcı, 2007). Belirli bir aşamadan sonra bireylerin ana dili ediniminde ve dolayısıyla söz varlığı gelişiminde en fazla etkiyi sosyal çevre ve eğitim-öğretim ortamı meydana getirmektedir (Turhan, 2010). Söz varlığı gelişiminin temelleri aile içerisinde atılmakta ve eğitim-öğretim süreciyle de geliştirilmekte ve sağlamlaştırılmaktadır. Eğitim-öğretim ortamlarının söz varlığı gelişiminde rol oynaması da ana dili öğretiminde büyük bir öneme sahip olan Türkçe dersini ön plana çıkartmaktadır. Tağa (2016), Türkçe dersinin temel amaçlarından bir tanesinin, öğrencilere hem okul hem de sosyal hayatlarında gereksinim duyacakları dil becerilerini zenginleştirecek bir söz varlığını kazandırmak olduğunu ifade etmekte ve okuma, yazma, dinleme, konuşma gibi temel dil becerilerinin sahip olunan söz varlığından etkilendiğini vurgulamaktadır.

Türkçe dersinde öğrencilerin söz varlığını zenginleştirerek gelişimini sağlayacak temel araçlardan bir tanesi ise Türkçe ders kitaplarıdır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” adlı belgede taslak olarak hazırlanmış ve kurul onayına sunulmuş ders kitaplarının değerlendirmesinde “öğrencilerin sınıf seviyelerine uygun ve söz varlıklarını zenginleştirmeye yönelik bir dil kullanılmalıdır” (TTKB, 2018: 12) ilkesine dikkat edildiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları arasında da öğrencilerin “okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması” (MEB, 2019: 8) amaçlanmaktadır. Öğrenciler de Türkçe ders kitaplarında söz varlığı unsurlarıyla daha çok metinler vasıtasıyla karşılaşmaktadır. Bu açıdan ders kitaplarında yer verilen metinlerin Türkçenin zengin söz varlığını ortaya koyacak ve bunu öğrencilere sezdirecek bir nitelik taşıması gerekmektedir.

Literatürde Türkçe ders kitaplarını söz varlığı unsurları bakımından incelemeye yönelik araştırmaların (Apaydın, 2010; Arslan Kutlu, 2006; Bulut ve Taçyıldız, 2020; Büyükhellaç, 2014; Canbulat ve Dilekçi, 2013; Çelik, 2015; Daharlı, 2012; Gökçe, 2014; Karadağ, 2019; Kargın, 2019; Süğümlü ve Eraslan, 2019; Turhan,

2010; Uludağ, 2010; Yavuz vd., 2020) mevcut olduğu ancak doğrudan kalıplaşmış söz varlığı unsurlarına odaklanan araştırmaların sayıca az olduğu görülmüştür. Bu araştırmanın amacı 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) bakımından incelenmesidir. Bu doğrultuda araştırma boyunca aşağıdaki alt problem sorularına cevap aranmıştır:

- 5. ve 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan kalıplaşmış söz varlığı (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) unsurlarının genel dağılımı nasıldır?
- 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan kalıplaşmış söz varlığı (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) unsurları nelerdir?
- 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan kalıplaşmış söz varlığı (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) unsurlarının temalara göre dağılımı nasıldır?
- 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan kalıplaşmış söz varlığı (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) unsurlarının metin türlerine göre dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada verilerin elde edilmesi nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi araştırılması amaçlanan olay, durum vb. hususlarla ilgili olarak yazılı materyallerin çözümlenmesini içeren bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmada 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) bakımından incelenmiş ve çözümlenmiştir.

Çalışma Materyali

Bu araştırmanın çalışma materyalini 2021-2022 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda okutulan Anıttepe yayınlara ait Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Çapraz Baran ve Diren, 2019) ve Milli Eğitim Bakanlığı yayınlara ait Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021) oluşturmaktadır. Araştırmada ders kitaplarında yer alan dinleme/izleme ve serbest okuma metinleri de dahil olmak üzere tüm metinler incelemeye tabi tutulmuş ve toplamda 79 metin kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) bakımından incelenmiştir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “120” isimli dinleme/izleme metni ise bir film olduğu için inceleme kapsamına alınmamıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veriler, Türk Dil Kurumu'nun (2022) “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”, Aksoy'un (1988) “Atasözleri Sözlüğü”, Aksoy'un (1984) “Deyimler Sözlüğü”, Akyalçın'ın (2007) “Türkçe İkilemeler Sözlüğü”, Hatiboğlu'nun (1981) “Türk Dilinde İkileme” ve Gökdayı'nın (2020) “Türkçede Kalıp Sözler” eserleri esas alınarak toplanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında 2021-2022 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda 5. ve 6. sınıflara okutulan Türkçe ders kitaplarına dijital ortam aracılığıyla erişilmiştir. Daha sonra Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler araştırmacılar tarafından iki kez detaylıca incelenmiş ve metinlerde yer alan kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) tespit edilmiştir. Kalıplaşmış söz varlığı unsurlarından bazılarının hem deyim hem de ikileme olarak değerlendirildiği görülmüş, bu nedenle ilgili unsurlara hem deyim hem de ikileme başlığı altında yer verilmiştir. Ayrıca m, p, r, s ünsüzleriyle kurulan pekiştirmeli yapılar ikileme olarak değerlendirilmemiş ve araştırmaya dahil edilmemiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde “elde edilen veriler, daha önceden araştırma sorusu veya alt sorularından yola çıkılarak belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 244). Araştırmada veriler daha önceden belirlenen alt problem soruları esas alınarak temalara ayrılmış, metinlerde tespit edilen kalıplaşmış söz varlığı unsurları (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) grafikler kullanılarak görselleştirilmiş, altına açıklamalarda bulunulmuş ve ilgili

unsurların geçtiği kısımlardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının istatistiksel olarak genel dağılımı hesaplanırken aynen tekrar eden unsurlar bir unsur olarak sayılmıştır.

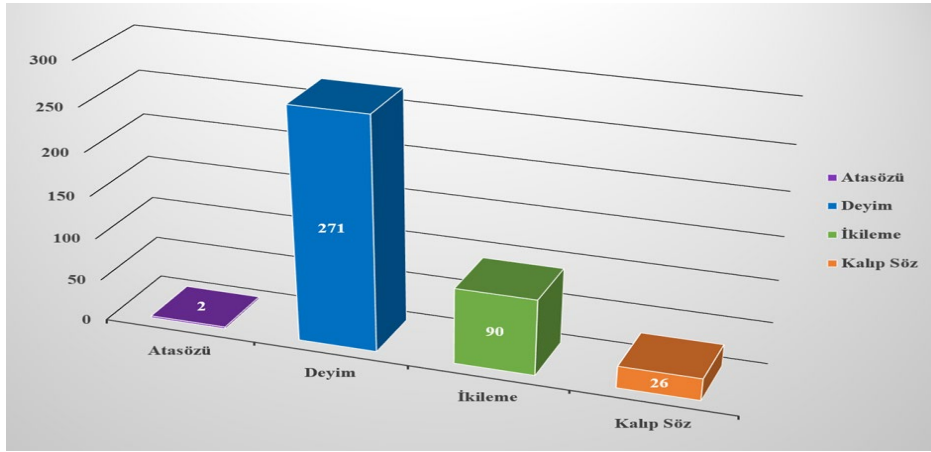
Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilen araştırmalarda geçerlik ve güvenirliğin sağlanması için verilerin inandırıcı olması büyük önem arz etmekte, bu nedenle elde edilen verilerin açık, anlaşılır, tutarlı bir biçimde sunulması ve veri analizi sürecinde bir başka araştırmacıdan teyit alınması tavsiye edilmektedir (Cansız Aktaş, 2019). Bu araştırmada da geçerlik ve güvenirliği sağlamak amacıyla incelenen Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının (atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler) yer aldığı kısımlardan doğrudan alıntılar yapılmış, elde edilen veriler daha açık ve anlaşılır olması adına grafiklerle görselleştirilmiş, incelemeye tabi tutulan metinler iki kez detaylıca incelenmiş ve elde edilen verilerle ilgili bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur.

Bulgular

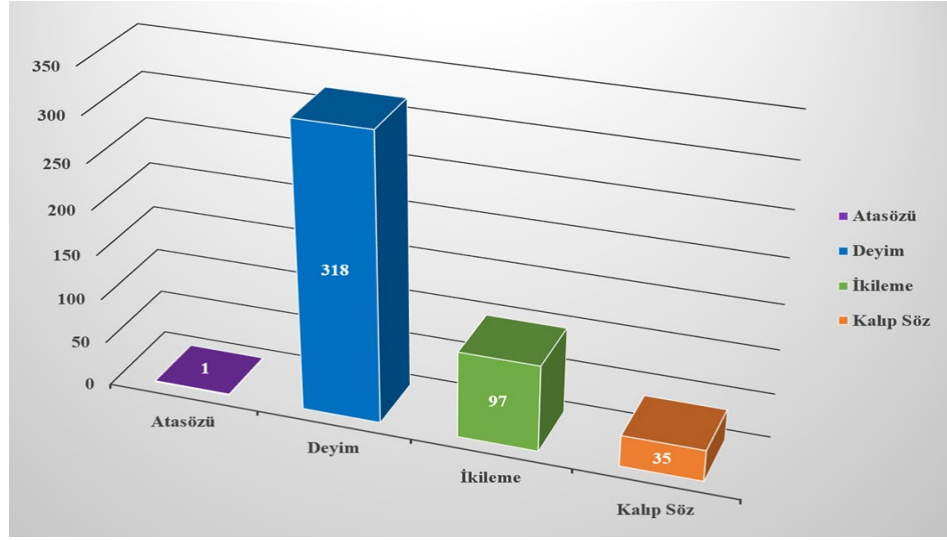
Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın ana ve alt problemleri doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilmiştir.

5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Genel Dağılımı

Grafik 1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Genel Dağılımı

Grafik 1 incelendiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun deyimler ($f=271$) ve ikilemeler ($f=90$) olduğu, en az kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun kalıp sözler ($f=26$) ve atasözleri ($f=2$) olduğu, ders kitabının tamamında yer alan metinlerde de birbirinden farklı toplamda 389 tane kalıplaşmış söz varlığı unsurunun kullanıldığı görülmektedir.

Grafik 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Genel Dağılımı

Grafik 2 incelendiğinde 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun deyimler ($f=318$) ve ikilemeler ($f=97$) olduğu, en az kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun kalıp sözler ($f=35$) ve atasözleri ($f=1$) olduğu, ders kitabının tamamında yer alan metinlerde de birbirinden farklı toplamda 451 tane kalıplaşmış söz varlığı unsurunun kullanıldığı görülmektedir.

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurları

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde “Bir elin nesi var, iki elin sesi var”, “Yalnız taş, duvar olmaz” atasözlerinden başka bir atasözüne yer verilmediği ve bu iki atasözünün de bir dinleme/izleme metninde “*Bir elin nesi var/ İki elin sesi var/ Ayrı gayrı olunmaz/ Yalnız taş duvar olmaz.*” şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde “acı vermek, aç kalmak, ad koymak, adam olmak, adam yerine koymamak, adı geçmek, adı kalmak, adım atmak ($f=3$), adım başı, adımlarını sıklaştırmak, ağzını aramak, akla gelmek, akli karışmak, aklına gelmek, alay etmek, anlata anlata bitirememek, aslına bakarsan, ateş gibi, ateşe vermek, bağırıp çağırmak, balta vurmak, bardağı taşıran damla, baskın yapmak, baş başa kalmak, başına gelmek, başına toplamak, başından geçmek ($f=2$), başsız kalmak, beti benzi solmak, bir araya getirmek, bir arpa boyu yol almak, bir ayağı çukurda (olmak), bir çırpıda, bir dediğini iki etmemek, bir deri bir kemik kalmak, birbirine girmek, birlik olmak, bitap düşmek, boğazı düğümlenmek ($f=2$), boşa gitmek, boy vermek, boyun eğmemek, burnunu sokmak, canı sıkılmak, canından bıkmak, canını yakmak ($f=2$), cesaretini toplamak, cezasını çekmek, çaba harcamak, çaresiz kalmak, çekip gitmek, çığır açmak, çileden çıkarmak, dalga geçmek, dalıp gitmek, darmadağın olmak, davet etmek, değer vermek ($f=2$), deli gibi, demir almak, ders vermek, dert yanmak, destek olmak ($f=2$), dikkat çekmek, dikkatini çekmek ($f=2$), dile getirmek, dili çözülmek, dilinden anlamak, dillere destan (olmak), dolup taşmak, donup kalmak, dört bir yan ($f=3$), dünyaya gelmek ($f=3$), eğitim almak ($f=2$), el değmemiş, elde kalmak, el ele vermek, elden gitmek, ele avuca sığmamak, eli silah tutmak, elinden geleni yapmak, elinden gelmek, elinden kurtulmak ($f=3$), esir düşmek, eskisi gibi, eziyet etmek, fark edilmek, fark etmek ($f=2$), farkına varmak, farkında olmak ($f=2$), fedakarlık yapmak, fırsat bulmak, fırsat vermek, galeyana gelmek, gayret göstermek, geri dönmek ($f=2$), görev almak, göz alabildiğine, göz atmak, göz gezdirmek, göz göze gelmek ($f=2$), göz kulak olmak, göz yummak, gözden kaybolmak ($f=2$), gözleri kapanmak, gözlerine inanmamak, gurur duymak, gün ağarmak, günah olmak, güneş doğmak, günlerden bir gün, günlük tutmak, haber almak ($f=3$), haber vermek ($f=2$), hak etmek ($f=2$), hakkından gelmek, haklı çıkmak, (...) hâline gelmek, (...) hâlini almak ($f=2$), halt etmek, hayatına girmek, hesabını bilmek, heyecan duymak, heyecana kapılmak, hizmet görmek, hop oturup hop kalkmak, hoşuna gitmek, ısrar etmek, ibaret olmak, içeri(ye) dalmak, içine almak, içine sinmemek, ihanete uğramak, ihtiyaç duymak, ileri gitmek, ilgi görmek, ilgisini çekmek, imza atmak, imza toplamak, imza vermek, inci gibi, iş görmek, iş yapmak, işe yaramak ($f=3$), işinden olmak, kafasını uçurmak, kafayı takmak, kalbi çarpmak, kalbi dayanmamak, kanı donmak, kapı

kapı dolaşmak, kapısına dayanmak, kara kara düşünmek, karar vermek (f=7), karşı durmak, karşılık vermek (f=3), karşısına almak, kendi başına (f=2), kendini beğenmek, kendini göstermek, kendini toparlamak, kendini tutmak, kıpkırmızı kesilmek, kıyamet mi kopar ?, kıymetini bilmek, kilit vurmak, kim bilir, konuk olmak, kriz geçirmek, kul olmak, kulak misafiri olmak, kulaklarına inanamamak, kurşun gibi, kusur etmemek, kuyruğa girmek, mal etmek, manevra yapmak, mektep medrese görmek, melek gibi, meydana gelmek, morali bozulmak, müjde vermek, mümkün olmak, nam salmak, nasıl olsa, nasihatte bulunmak, nazar değmek, ne denli, ne pahasına olursa olsun, ne yapacağını bilememek, neden olmak, nefes almak, nefes nefese kalmak, neye uğradığını şaşırarak, o kadar, ortaya çıkarmak, ortaya çıkmak (f=4), ödü patlamak, önüne dikilmek, özlem duymak, peşine düşmek, punduna getirmek, razı olmak, rüzgar gibi, saçına ak düşmek, saygı duymak (f=2), saygı göstermek (f=2), seni gidi seni, ses vermek, sır vermek, sırtına almak, sinirine dokunmak, sokağa atmak, sokaklara dökülmek, son bulmak, sona ermek, sonuç almak, söz vermek (f=2), sözünü kesmek, sürüp gitmek, şöyle bir, tahta çıkmak, takılıp kalmak, taklidini yapmak, tehlike atlatmak, telefon etmek, temel atmak, ter ter tepinmek, ters gitmek, tokat atmak, türkü söylemek (f=2), türkü tutturmak, uzak kalmak, üstün görmek, üzerinde durmak, üzerine düşmek, vakti gelmek, veda etmek, yanında olmak (f=2), yardımına koşmak, yargıya varmak, yazık olmak, yazıyı sökmek, yenik düşmek, yer almak, yer tutmak, yere sermek, yerinden oynamak, yerine getirmek, yerine koymak, yerle bir olmak, yıldırım gibi (f=2), yok etmek, yol açmak, yol vermek, yola çıkmak, yola düşmek, yola koyulmak, yolunda gitmek, yolunu değiştirmek, yolunu gözlemek, yolunu tutmak, yurt edinmek, yüz vermemek, zapt etmek, zar gibi, zarar vermek, zeval vermemek, zevk almak (duymak) (f=2), zoruna gitmek, zorunda kalmak (f=3)” şeklinde birbirinden farklı toplamda 271 tane deyim kullanıldığı tespit edilmiştir. Deyimlerin metinlerdeki kullanımlarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

“Geçenlerde bize uğradığında bu arkadaşlardan birini, punduna getirip şakayla karışık söyledim bunu: “Telefonu eden, dolayısıyla ‘gelen’ sensin.” dedim.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 17)

“Yine bir gün baloncu dinlenmek için durduğunda keçük çocuk bütün cesaretini toplayarak yanına gitti.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 34)

“Mehmetçikler, İngilizlerin “Ancak altı ayda aşılabilir.” dedikleri Yunan siperlerini yıldırım gibi aşıyordu. Düşman neye uğradığına şaşırması.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 46)

“Nazım Bey ağır bir görev almıştı. Ne pahasına olursa olsun bu görevin hakkıyla ve eksiksiz yerine getirilmesi gerekiyordu.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 52)

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde aynı sözcüğün tekrar edilmesi yoluyla “adım adım, ağır ağır, akın akın, art arda, ayrı ayrı (f=2), bas bas, bile bile, bol bol, boncuk boncuk, boydan boya, bütün bütün (f=2), çok çok, dilden dile, dizi dizi, dönüp dönüp, duya duya, düşünceden düşünceden, elif elif, elma elma, geceden geceden, geri geri, göz göze, günden güne (f=2), günü gününe, heceden heceden, hemen hemen (f=2), ille de ille, inceden inceden, iyceden iyceden, karış karış, kendi kendine (f=3), keyifli keyifli, korka korka, mini mini, niceden niceden, önceden önceden, renk renk, saf saf, saplandı saplanacak, sıçraya sıçraya, sık sık (f=2), sıkı sıkıya, soluk soluğa, tatlı tatlı, tek tek, teker teker, tekrar tekrar, tıklım tıklım, utana utana, üzüm üzüm, yavaş yavaş (f=4), yeni yeni, yüceden yüceden” şeklinde birbirinden farklı 53 tane ikileme; zıt anlamlı ve olumlu-olumsuz sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla “alır almaz, atar atmaz, baştan sona, batıp çıkmak, der demez, aşağı yukarı, ister istemez, kalkar kalkmaz, olup olmadığı, zengin fakir” şeklinde birbirinden farklı 10 tane ikileme; yakın anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla “ara sıra (f=2), arada sırada, aramak taramak, ayrı gayrı, bağırıp çağırmak, başlı başına, binbir (f=3), bir iki (f=2), canla başla, çalışıp didinme, çekip gitmek, dağ taş, dolup taşmak, kimi kimsesi, koruyup gözetmek, okuma yazma (f=2), ova bayır, sen ben, ses seda, yemeden içmeden” şeklinde birbirinden farklı 20 tane ikileme; biri anlamlı biri yarı anlamlı iki sözcüğün tekrar edilmesi yoluyla “cıngıl mıngıl, ev bark, ufak tefek” şeklinde birbirinden farklı 3 tane ikileme ve yansıma sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla “gacıır gucur, güm güm, hıçkıra hıçkıra, hüngür hüngür” şeklinde birbirinden farklı 4 tane ikileme kullanıldığı tespit edilmiştir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin tamamında ise birbirinden farklı 90 tane ikileme kullanılmıştır. İkilemelerin metinlerdeki kullanımlarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

“İpleri eline sıkıca doladıktan sonra yavaş yavaş sokağın sonuna doğru yürümeye başladı.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 35)

“Arkadaşlarına “Dakikalarımızı, saniyelerinizi, günlerinizi şen geçirmeye bakın.” derdi. Bunu der demez başlardı Nasrettin Hoca’dan fıkralar anlatmaya.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 187)

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde “aferin (f=2), Allah yardımcınız olsun, ayağımı öpeyim, ayıptır günahdır, bak hele, efendim, görüşürüz, güle güle (f=2), haydi bakalım, her nasılsa, hoş geldin, hoşça kal/hosça kalın (f=2), imdat, iyi akşamlar, iyi günler, kusura bakma/kusura bakmayın (f=2), lütfen, merhaba (f=3), önemli değil, rica etsem, sağ ol/sağ olsun (f=2), şükürler olsun, teşekkür ederim/teşekkür ederiz (f=4), umurumda değil (f=2), yakışık almaz, yani (f=5)” şeklinde birbirinden farklı toplamda 26 tane kalıp sözün kullanıldığı tespit edilmiştir. Kalıp sözlerin metinlerdeki kullanımlarından bazı örnekler ise aşağıda sunulmuştur:

“Herkes derin bir nefes alarak “Ooooh!” çekti. “Şükürler olsun Allah’ım!” diye içlerinden geçen duanın buzuruyla rahatladılar.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 53)

“İsındıktan ve karnı doyduktan sonra işine geri dönmek için ayağa kalktı ve genç kadına “Siz’e çok teşekkür ederim. Süt ve kurabiyeler için borcum ne kadar?” diye sordu.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 215)

“Ulaşım sistemlerinde insana düşen yükü hafifletmek için bilişim imkânlarından yararlanmak yani bilgisayar sistemlerine yaptırılacak iletişim ve besaplama işlerinin yükünü insanın omuzlarından kaldırmak gerekir.” (Çapraz Baran ve Diren, 2019: 232)

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurları

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde “Zararın neresinden dönülse kârdır” atasözünden başka bir atasözüne yer verilmediği ve bu atasözünün de bir okuma metninde “Hani bir söz var ya “Zararın neresinden dönülürse kârdır.” diye, bize çok yakışan, işte ben de öyle yaptım.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 167) şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde “acele etmek (f=2), açığa vurmak, ad almak, adım atmak (f=2), akıllı olmak, aklına gelmek (f=3), aklının ucundan bile geçirmemek, alaya almak, aldırış etmemek (f=2), altında kalmak (f=2), altüst etmek, altüst olmak, aman vermemek, anlam verememek, ant vermek, araya girmek, ardını bırakmamak, arkasına düşmek, arkasına takılmak, ayağa fırlamak, bağırıp çağırmak, başa çıkmak (f=2), başına çökmek, başına geçmek (f=3), başına gelmek, başında beklemek, başından geçmek, bir güzel, (...) bir hâl almak, bir köşeye çekilmek, boş yere, boya vurmak, boynuz kulağı geçmek, buyur etmek (f=2), buz tutmak (f=2), can çekişmek, can simidi olmak, can vermek (f=2), canı sıkılmak (f=3), canından bezmek, canını dişine takmak, ciddiye almamak (f=2), darbe indirmek, davet etmek, değer vermek, delik deşik olmak, demek istemek, denk düşmek, dik dik bakmak, dikkafalı, dikkat çekmek, dile getirmek, dili tutulmak, dilinden anlamak, dilinden düşürmemek, dimdik durmak, diz çökmek, dize gelmek, dört bir yan, dört gözle beklemek, dur durak bilmemek, dünyalar onun olmak, dünyaya gelmek, eksik etmemek, eksik olmamak, el ele vermek, el etmek, el kaldırmak, ele geçirmek, eli yüzü düzgün, elinde bulunmak, elinden geleni yapmak, elinden gelmek, elini kolunu bağlamak, esir almak, esir düşmek, esir etmek, evirip çevirmek, eziyet etmek, fark etmek (f=3), farkına varmak (f=3), farkında olmak, faydalı olmak, fenalık geçirmek, feryat etmek, fırsat bulmak (f=4), gafil avlanmak, gayrete gelmek, geceyi gündüze katmak, geç kalmak, gelin gitmek, geri almak, geri dönmek (f=3), geri göndermek, geri kalmak, geri kalmamak, geri vermek, gizli tutmak, göç etmek (f=2), gölge gibi, gönlü razı olmamak, görmezden gelmek, göz kırpmak, göz önünde bulundurmamak, gözdağı vermek, gözden çıkarmak, gözden düşmek, göze almak, gözleri dolmak (f=2), gözlerini kaçırmak, gözlerinin içine bakmak, gözü görmemek, gözünü ayırmamak (f=2), gözünü dikmek, gözünü yıldırım, gözünü yummak, gözyaşı dökmek (f=2), gurur duymak, gücüne gitmek, güç gelmek, günün birinde (f=2), haber vermek (f=2), hak vermek, (...) hâline gelmek, hâlini hatırlını sormak, hasret gidermek, hata etmek, hava almak, hayal kurmak (f=2), hayran olmak, hazır olmak, hazırlık yapmak (f=2), hesap etmek, heyecan vermek, heykel gibi, hiçe saymak, hizmet etmek, hocalık etmek, hor görmek, hora tepmek, hoşuna gitmek, icat etmek, iç geçirmek, içi burkulmak, içini çekmek, iflas etmek, ihtiyaç duymak, ileri atılmak (f=2), iletişim kurmak, ilgisini çekmek, ilişki kurmak, imza atmak, imle çekmek, iş görmek, işe yaramak, işi bozulmak, işine gelmemek, iyi etmek, iyi gelmek (f=3), iz bırakmak, izin almak (f=2), izne çıkmak, kafa patlatmak, kafasını uçurmak, kafasında şimşek çakmak, kalbi çarpmak, kaldı ki, kale gibi, kanat çırpma, karar almak, karar kılmak, karar vermek (f=5), karara varmak, karşı çıkmak, karşı karşıya olmak, karşı koymak, kaşlarını çatmak, katıla katıla gülmek, katkıda bulunmak, kendinden geçmek, kendine gelmek (f=2), kendini alamamak, kendini kaptırmak, kendini vermek (f=3), kıvanç duymak,

kız vermek, kin beslemek, koluna girmek, konser vermek, kör kör parmağım gözüme, kulak vermek, kuş uçurtmamak, kül olmak, laf atmak, makine gibi, malum olmak, mesaj vermek, meydan okumak, meydana gelmek (f=2), müjde vermek, müracaatta bulunmak, nabızı atmak, ne çıkar ?, ne de olsa, ne hacet, ne olursa olsun, ne pahasına olursa olsun, ne var ki, ne yapacağını bilememek (f=4), neden olmak, nefes almak (f=2), nefes tüketmek, nefesi kesilmek, not almak, o gün bu gündür, o kadar (f=6), ok gibi yerinden fırlamak, ortadan kalkmak, ortadan kaybolmak, ortaya çıkmak (f=4), ortaya koymak, ölüm gibi, önüne düşmek, örnek olmak, övünmek gibi olmasın, özen göstermek, pahalıya mal olmak, peşine takılmak, pır pır etmek, rahat etmek, razı etmek, rezil olmak, rol oynamak, sahip çıkmak, salık vermek, saltanat sürmek (f=2), saygı duymak (f=2), selam vermek, serbest bırakmak (f=2), servis yapmak, ses vermek, sıkıntı çekmek, sınava girmek, sır saklamak, sinirlerini germek, siper etmek, son yolculuğa çıkmak, sorun çıkarmak, söz almak, söz etmek (f=3), söz konusu olmak, söz vermek, söze karışmak (f=2), suratını ekşitmek, şafak sökmek (f=2), şaşkına dönmek, şehit düşmek, şimşek gibi, şöyle bir, şüphe etmek, tadını almak, tadını çıkarmak (f=2), ter dökmek, tır tır titremek, tozunu almak (f=2), türkü söylemek, uygun bulmak, uykuya dalmak, uzak durmak, uzak kalmak, üstesinden gelmek, üstün görmek, üstün olmak, üstüne titremek, üstüne yürümek, vakit geçirmek, yanına almak, yanıt vermek (f=2), yardımda bulunmak, yataklara düşmek, yazıya geçirmek, yem olmak, yenik düşmek, yer almak (f=2), yer bulmak, yer vermek, yeri göğü inletmek, yerinde duramamak, yerinden olmak, yerinden oynatmak, yerini almak, yerini tutmak (f=2), yeter ki, yok etmek, yok olmak (f=2), yol açmak, yol almak, yol aramak, yol bulmak, yola çıkmak (f=4), yola koyulmak, yollara düşmek, yolunu bulmak, yolunu gözlemek, yolunu tutmak, yurt edinmek, yüreği kanamak, yüreğine su serpmek, yüz tutmak, yüzü gülmek, yüzü kızarmak, yüzüne vurmak, yüzünün aklıyla çıkmak, zarar görmek, zararı olmamak, zayıf düşmek, zincire vurmak, zorunda kalmak (f=3)” şeklinde birbirinden farklı toplamda 318 tane deyim kullanıldığı tespit edilmiştir. Deyimlerin metinlerdeki kullanımlarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

“Renklerin aşaldığı bir dünyanın güzelliği kalmayacağı konusunda onları uyaralım. Onlar da bir renk çemberi oluşturduklarının farkına varın.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 15)

“Fakat kendim kalkmak istersem kendime tam manasıyla güveniyorum, karşımdakilere meydan okuyorum, demektir.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 25)

“Behey Ağa! Gözünün önünde bir köpeğe basa çıkmaktan aciz bir çocuğu paralamaya çalışıyor.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 35)

“Sanki can çekiyor, o kadar çalış bir ışık. Ama bir ışık: idare lambası. Bir de onun tavanda, duvarlarda dans eden, hora tepen cinleri.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 76)

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde aynı sözcüğün tekrar edilmesi yoluyla “acı acı (f=2), ağır ağır (f=3), aşırı aşırı, basa basa, birer birer, birinden biri, bitti bitecek, bol bol, cansız cansız, çeşit çeşit, çığlık çığlığa, çok çok, diken diken, diz dize, gitgide, günden güne, hafif hafif, hemen hemen (f=2), hızlı hızlı, ıslıl ıslıl, iç içe, için için, içten içe, ine ine, iri iri, iyiden iyiye, kaçtı kaçacak, katman katman, kendi kendine (f=2), kocaman kocaman, kolay kolay, lapa lapa (f=2), nefes nefes, olmazsa olmaz, olursa olsun, omuz omuza, oradan oraya, pis pis, renk renk, sakın sakın, sessiz sessiz, sık sık (f=3), sıra sıra, soluk soluğa, şaşkın şaşkın (f=2), tatlı tatlı (f=2), teker teker, tıklım tıklım, uzun uzun (f=4), üst üste (f=2), yan yana, yanık yanık, yavaş yavaş (f=2), yüksek yüksek, zaman zaman (f=2)” şeklinde birbirinden farklı 55 tane ikileme; zıt anlamlı ve olumlu-olumsuz sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla “başlar başlamaz, der demez, olup olmadığı, öte beri, varı yoğu, zengin fakir, geleni gideni, gelip giden, gidip gelmek” şeklinde birbirinden farklı 9 tane ikileme; yakın anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla “ara sıra, bağıra çağıra, bağırıp çağırarak, baştan aşağı, bıkmak usanmak, binbir, bir iki (f=2), bitmek tükenmek, bulmak buluşturmak, büyütüp yetiştirmek, çekip götürmek, dönüp dolaşmak, eli yüzü, evirip çevirmek, gelenek görenek, hoplayıp zıplamak, iki üç, itip kakmak, itiş kakış, kırk elli, konuşa gülüşe, okuma yazma (f=2), sararıp solmak, sen ben, tıka basa, toz toprak, üç dört, yağmur çamur, yeme içme” şeklinde birbirinden farklı 29 tane ikileme; biri anlamlı biri yarı anlamlı iki sözcüğün tekrar edilmesi yoluyla “ufak tefek, ev bark” şeklinde birbirinden farklı 2 tane ikileme ve yansıma sözcüklerin tekrar edilmesi yoluyla “oflayıp puflamak, çağıl çağıl” şeklinde birbirinden farklı 2 tane ikileme kullanıldığı tespit edilmiştir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin tamamında ise birbirinden farklı 97 tane ikileme kullanılmıştır. İkilemelerin metinlerdeki kullanımlarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

“Suratını ekşitip, etrafındakileri uzun uzun süzdü.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 230)

“Türkiye’nin varı yoğu bu orduydu. Yenilirse her şey biterdi.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 44)

“Onlar hamamdan döndüğünde kimi insanlar tanıyamamış Kâmil’i. Tabii birkaç gün sonra yine eski Kâmil olmuş. Kömür isleri ve toz toprak...” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 107)

“Cepler, yemiş ve ufak tefek oyuncak koymaya ne kadar iyi gelirdi!” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 34)

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde “Allah Allah, Allah korusun, Allah yardımcın olsun, Allah’ın inayetiyle, amma yaptın ha, arkaya doğru ilerleyin, az daha, baş üstüne, buyurun, dansı başınıza, elveda, estağfurullah, haydi bakalım, hoş geldiniz, imdat, kusura bakma, lütfen (f=3), merhaba (f=3), mübarek olsun, ne yazık ki (f=3), neyse (f=2), özür dilerim, rica ederim, sağ ol/sağ olun (f=3), sakın ha, söz veriyorum, sözüm ona, tamam mı ?, teşekkür ederim (f=2), üzgünüm, vallahi, Ya Rabbi, yani (f=7), yaşasın, yazık” şeklinde birbirinden farklı toplamda 35 tane kalıp sözün kullanıldığı tespit edilmiştir. Kalıp sözlerin metinlerdeki kullanımlarından bazı örnekler ise aşağıda sunulmuştur:

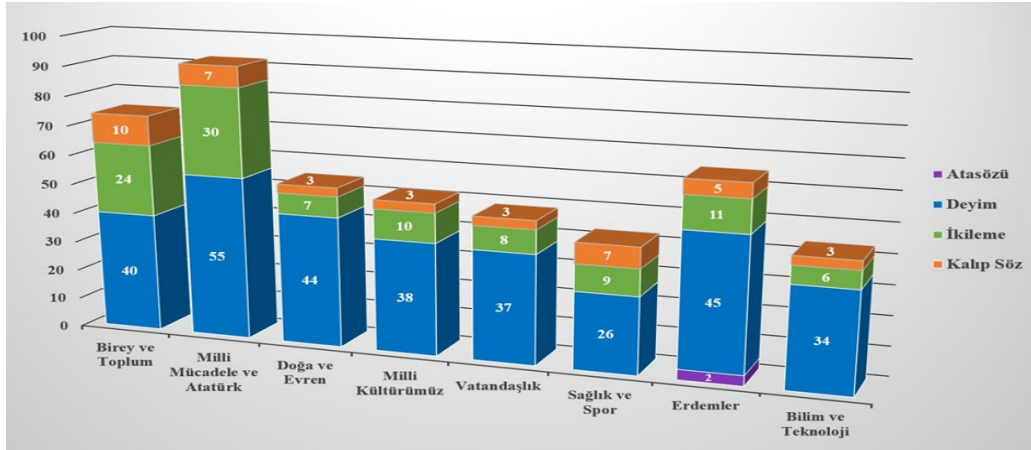
“— İnanmanı isterim anne. Çaya gidiyorum. — Çizmelerle mi? Neyse... Beni merak etme. Allah yardımcın olsun oğlum.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 45)

“Burada donarsam kurtlara yem olurum. Allah korusun! Yavrum ne olur? Mermiler, toplar tüfekler ne olur?” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 51)

“Sağ olun. Hepinize ben de sevgilerimi sunarım. Ancak zaferi ben kazanmadım.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 98)

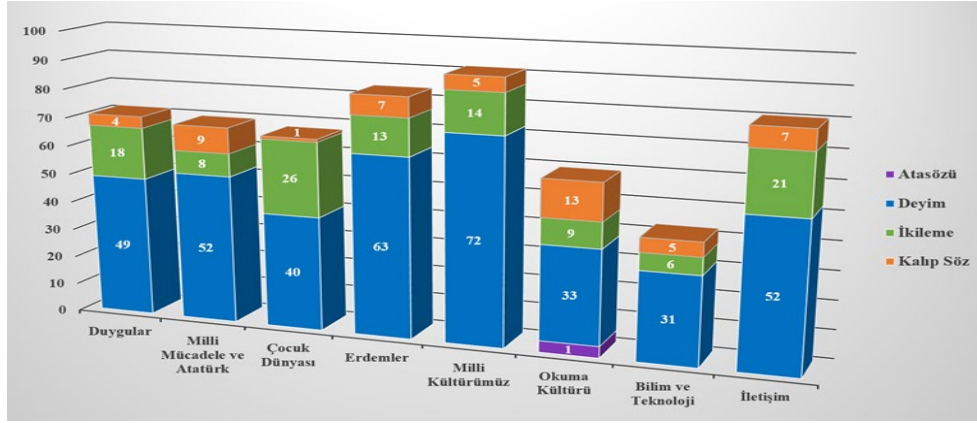
“Ülkemizde ne yazık ki görme engelli çocuklarımızla ilgili bugüne kadar yayımlanmış tek bir çocuk dergisi yoktu.” (Ertürk, Keleş ve Külünk, 2021: 167)

5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Temalara Göre Dağılımı

Grafik 3. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Temalara Göre Dağılımı

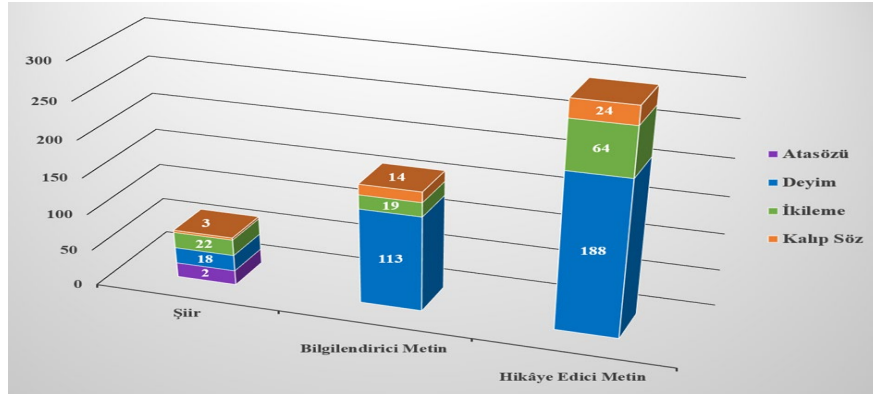
Grafik 3 incelendiğinde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarından atasözlerinin 5. sınıf Türkçe ders kitabında yalnızca “Erdemler” (f=2) temasındaki metinlerde kullanıldığı; deyimlerin en fazla “Milli Mücadele ve Atatürk” (f=55), en az “Sağlık ve Spor” (f=26) temasındaki metinlerde kullanıldığı; ikilemelerin en fazla “Milli Mücadele ve Atatürk” (f=30), en az “Bilim ve Teknoloji” (f=6) temasındaki metinlerde kullanıldığı; kalıp sözlerin en fazla “Birey ve Toplum” (f=10), en az “Doğa ve Evren” (f=3), “Milli Kültürümüz” (f=3), “Vatandaşlık” (f=3), “Bilim ve Teknoloji” (f=3) temalarındaki metinlerde kullanıldığı görülmektedir. Grafik 3 genel olarak değerlendirildiğinde ise en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Milli Mücadele ve Atatürk” (f=92) temasının, en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Sağlık ve Spor” (f=42) temasının sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Temalara Göre Dağılımı

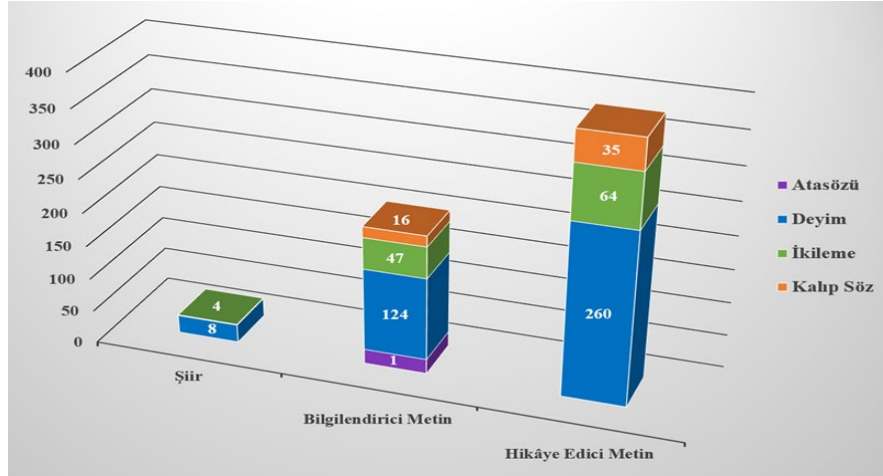
Grafik 4 incelendiğinde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarından atasözlerinin 6. sınıf Türkçe ders kitabında yalnızca “Okuma Kültürü” (f=1) temasındaki metinlerde kullanıldığı; deyimlerin en fazla “Milli Kültürümüz” (f=72), en az “Bilim ve Teknoloji” (f=31) temasındaki metinlerde kullanıldığı; ikilemelerin en fazla “Çocuk Dünyası” (f=26), en az “Bilim ve Teknoloji” (f=6) temasındaki metinlerde kullanıldığı; kalıp sözlerin en fazla “Okuma Kültürü” (f=13), en az “Çocuk Dünyası” (f=1) temasındaki metinlerde kullanıldığı görülmektedir. Grafik 4 genel olarak değerlendirildiğinde ise en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Milli Kültürümüz” (f=91) temasının, en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna “Bilim ve Teknoloji” (f=42) temasının sahip olduğu anlaşılmaktadır.

5. ve 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Metin Türlerine Göre Dağılımı

Grafik 5. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Metin Türlerine Göre Dağılımı

5. sınıf Türkçe ders kitabında 7 tane şiir, 13 tane bilgilendirici, 20 tane hikâye edici metin türü yer almakta ve Grafik 5 incelendiğinde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarından atasözlerinin 5. sınıf Türkçe ders kitabında yalnızca şiir (f=2) türünde kullanıldığı; deyimlerin en fazla hikâye edici metin (f=188) türlerinde, en az şiir (f=18) türünde kullanıldığı; ikilemelerin en fazla hikâye edici metin (f=64), en az bilgilendirici metin (f=19) türlerinde kullanıldığı; kalıp sözlerin en fazla hikâye edici metin (f=24) türlerinde, en az şiir (f=3) türünde kullanıldığı görülmektedir. Grafik 5 genel olarak değerlendirildiğinde ise kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının en fazla hikâye edici (f=276) ve bilgilendirici (f=146) metin türlerinde, en az da şiir (f=45) türünde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Grafik 6. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Kullanılan Kalıplaşmış Söz Varlığı Unsurlarının Metin Türlerine Göre Dağılımı

6. sınıf Türkçe ders kitabında 3 tane şiir, 16 tane bilgilendirici, 21 tane hikâye edici metin türü yer almakta ve Grafik 6 incelendiğinde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarından atasözlerinin 6. sınıf Türkçe ders kitabında yalnızca bilgilendirici metin (f=1) türlerinde kullanıldığı; deyimlerin en fazla hikâye edici metin (f=260) türlerinde, en az şiir (f=8) türünde kullanıldığı; ikilemelerin en fazla hikâye edici metin (f=64) türlerinde, en az şiir (f=4) türünde kullanıldığı; kalıp sözlerin en fazla hikâye edici metin (f=35) türlerinde kullanıldığı, şiir türünde ise hiç kullanılmadığı görülmektedir. Grafik 6 genel olarak değerlendirildiğinde ise kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının en fazla hikâye edici (f=359) ve bilgilendirici (f=188) metin türlerinde, en az da şiir (f=12) türünde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Temelleri aile içerisinde atılmaya başlanan söz varlığının geliştirilmesinde Türkçe dersi ve ders kitapları önemli bir işleve sahiptir. Çünkü Türkçe dersi ile çocukların söz varlığının zenginleştirilmesi hedeflenmekte, bu hedef doğrultusunda temel kaynak olarak Türkçe ders kitaplarının kullanımına başvurulmaktadır. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarının Türkçenin zengin söz varlığını ortaya koyacak ve bunu öğrencilere sezdirecek bir nitelik taşıması büyük önem arz etmektedir. Araştırma sonucunda 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde birbirinden farklı toplamda 389 tane kalıplaşmış söz varlığı unsurunun kullanıldığı, bu unsurlardan 271 tanesinin deyim, 90 tanesinin ikileme, 26 tanesinin kalıp söz, 2 tanesinin atasözü olduğu; 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde birbirinden farklı toplamda 451 tane kalıplaşmış söz varlığı unsurunun kullanıldığı, bu unsurlardan 318 tanesinin deyim, 97 tanesinin ikileme, 35 tanesinin kalıp söz, 1 tanesinin atasözü olduğu tespit edilmiştir. 5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından karşılaştırıldığında her iki ders kitabında da en fazla deyimlerin ve ikilemelerin, en az kalıp sözlerin ve atasözlerinin kullanıldığı belirlenmiş, 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlere oranla daha zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Her iki ders kitabında yer alan metinlerde atasözlerinin oldukça az kullanılması durumu, hazırlık çalışmaları ve metin altındaki etkinliklerle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de diğer söz varlığı unsurlarına göre atasözlerinin kullanımı oldukça sınırlı kalmıştır. Akın'ın (2018) yaptığı çalışmada MEB yayınlarına ait 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki; Yavuz'un (2020) yaptığı çalışmada MEB ve Ekoyay yayınlarına ait 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki; Kargın'ın (2019) yaptığı çalışmada Eksen, Destek ve MEB yayınlarına ait 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinleri farklı söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş, en fazla kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun deyimler ve ikilemeler, en az kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun ise kalıp sözler ve atasözleri olduğu tespit edilmiştir. Sügümlü ve Eraslan'ın (2019) yaptığı çalışmada da MEB yayınlarına ait ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinleri doğrudan kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş, en fazla kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun deyimler, en az kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun atasözleri olduğu, 5., 6. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki

okuma metinlerinde hiç atasözü kullanılmadığı sonucuna ulaşılmış ve ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde atasözlerine çok az yer verilmesi bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Kuzey'in (2021) yaptığı araştırmada ise MEB yayınlarına ait 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki okuma metinleri farklı söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş, ders kitabında yalnızca iki atasözüne yer verildiği tespit edilmiş, Süğümlü ve Eraslan'ın (2019) araştırmasında olduğu gibi atasözlerine yeterince yer verilmemesi bir eksiklik olarak nitelendirilmiştir. Literatürde Türkçe ders kitaplarının yanı sıra çocuk edebiyatı yapıtlarında yer alan söz varlığı unsurlarını tespit etmeye yönelik farklı çalışmalar da bulunmaktadır. Tekşan, Çınpolat, Çelenk ve Güneş'in (2019) araştırmasında Sevim Ak'ın çocuk kitapları doğrudan kalıplaşmış söz varlığı unsurları bakımından; Uzun Yurt'un (2016) araştırmasında Aytül Akal'ın "Gökyüzünde Balonlar" isimli hikâye kitabı, Çetinkaya'nın (2020) araştırmasında Ayla Çınaroglu'nun masal ve hikâyeleri, Özbaşı'nın (2021) araştırmasında Mavisel Yener'in "Dolunay Dedektifleri" roman serisi farklı söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş ve en fazla kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun deyimler ve ikilemeler, en az kullanılan kalıplaşmış söz varlığı unsurunun ise kalıp sözler ve atasözleri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Aytan'ın (2016) yaptığı araştırmada çocuk edebiyatı alanında eser veren 11 sanatçının 106 eseri atasözleri bakımından incelenmiş, eserlerde 63'ü birbirinden farklı toplamda 67 atasözü kullanımı belirlenmiş, eser başına 1.58 atasözünün düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde de mevcut araştırma sonuçlarının literatürdeki pek çok çalışmayla örtüştüğü görülmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Milli Mücadele ve Atatürk", en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Sağlık ve Spor" temasının; 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Milli Kültürümüz", en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna ise "Bilim ve Teknoloji" temasının sahip olduğu tespit edilmiştir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında "Bilim ve Teknoloji" temasının en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna sahip olmasının ilgili temada bilgilendirici metin türlerinin yoğunlukta olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü bilgilendirici metin türlerinde okurlara bilgi verilmesi amaçlandığı için sade, kısa cümleler ve nesnel bir anlatım tercih edilmekte, bu nedenle kelimeler ve cümleler gerçek anlamlarıyla kullanılmaktadır. Uzun'un (2019) yaptığı araştırmada da MEB yayınlarına ait 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri atasözleri ve deyimler bakımından incelenmiş, metinlerde hiç atasözü kullanılmadığı, en fazla deyim içeren temanın "Sağlık ve Spor" olduğu, bu temayı "Milli Mücadele ve Atatürk", "Doğa ve Evren", "Erdemler" ve "Çocuk Dünyası" temalarının takip ettiği, en az deyim içeren temanın "Okuma Kültürü" olduğu, bu temayı "Bilim ve Teknoloji" ve "Milli Kültürümüz" temalarının takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Öz'ün (2012) yaptığı araştırmada ise MEB, Pasifik, Tav ve Koza yayınlarına ait 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinleri farklı söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş, Koza yayınlarına ait ders kitabında en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Milli Kültür", en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Atatürk" temasının; MEB yayınlarına ait ders kitabında en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Kişisel Gelişim", en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Zaman ve Mekan" temasının; Tav yayınlarına ait ders kitabında en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Toplum Hayatı", en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Duygular" temasının; Pasifik yayınlarına ait ders kitabında en fazla kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Kişisel Gelişim", en az kalıplaşmış söz varlığı unsuruna "Atatürk" temasının sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmaların mevcut araştırma sonuçlarıyla zaman zaman örtüştüğü zaman zaman da ayrıştığı görülmektedir. Bu farklılıkların Türkçe ders kitaplarında yer verilen temalardan ve kitap yazarları tarafından bu temalara uygun olarak seçilen metinlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının en fazla hikâye edici metin türlerinde, en az şiir türünde kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen ders kitaplarında da en fazla hikâye edici metin türlerine, en az şiir türüne yer verilmiştir. Bu nedenle de kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının metin türlerine göre dağılımını, ders kitaplarında yer alan bilgilendirici, hikâye edici metin ve şiir sayısının etkilediği düşünülmektedir. Süğümlü ve Eraslan'ın (2019) yaptığı araştırmada mevcut araştırma sonuçlarına paralel olarak MEB yayınlarına ait ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının en fazla öykü türünde kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkben'in (2019) yaptığı araştırmada da MEB ve Ezde yayınlarına ait ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinleri deyim varlığı bakımından incelenmiş, 5., 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde deyimlerin en fazla hikâye edici metin türlerinde, en az şiir türünde; 8. sınıf Türkçe ders kitabında en fazla bilgilendirici metin türlerinde, en az şiir türünde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bulut ve Taçyıldız'ın (2020) yaptığı araştırmada MEB, Ekoyay ve Özgün yayınlarına ait 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinleri kalıplaşmış söz varlığı unsurları

bakımından incelenmiş, kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının MEB yayınlarına ait Türkçe ders kitaplarında en fazla bilgilendirici metin türlerinde, en az şiir türünde; Ekoyay ve Özgün yayınlarına ait Türkçe ders kitaplarında en fazla hikâye edici metin türlerinde, en az şiir türünde kullanıldığı belirlenmiştir. Gökçe'nin (2014) yaptığı araştırmada ise MEB ve Tav yayınlarına ait 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki "Toplum Hayatı" temasında yer alan okuma metinleri farklı söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş, her iki ders kitabında da hikâye edici metin türlerinin söz varlığı bakımından bilgilendirici metin türlerinden daha zengin olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler

1. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan "Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları" adlı belgede söz varlığıyla ilgili yer verilen ilkeye söz varlığı unsurlarının her birinden en az kaç tane bulunması gerektiğiyle ilgili bir ekleme yapılmalı ve bu sayede öğrencilerin Türkçenin tüm söz varlığı unsurlarıyla karşılaşmasına imkan sağlanmalıdır.

2. Türkçe ders kitaplarında metin türlerinin genel ve temalara göre dağılımı daha dengeli yapılmalı ve kalıplaşmış söz varlığı unsurlarının tek bir temada toplanmasının (bir tema 91 tane kalıplaşmış söz varlığına sahipken diğer temanın 42 tane kalıplaşmış söz varlığına sahip olması gibi) önüne geçilmelidir.

Kaynakça

Akın, K. (2018). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma metinlerinin söz varlığı üzerine bir değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 4(22), 3695-3706. <https://doi.org/10.26449/sss.801>.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözvarlığı*. Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2006). *Anlambilim*. Engin Yayınevi.

Aksan, Y. (2001). Türkçede zaman anlatımı ve kimi ikileme yapıları. Ö. Demircan ve A. Erözden (Ed.), *XV. Dilbilim Kurultayı Bildiriler Kitabı* içinde (115-122). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü: II deyimler sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü: I atasözleri sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.

Akyalçın, N. (2007). *Türkçe ikilemeler sözlüğü*. Anı Yayıncılık.

Apaydın, N. (2010). *6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Arslan Kutlu, H. (2006). *MEB ilköğretim 6, 7. ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Aydın, G., & Gülден, B. (2021). Kelime öğretimi. F. Temizyürek ve T. Türkben (Ed.), *Türkçe Öğretimine Genel Bir Bakış El Kitabı* içinde (473-512). Pegem Akademi Yayıncılık.

Aydın, İ., Öksüz, A., & Çelebi, A. (2021). Çocuk kitaplarında yansıma, ikileme ve pekiştirme sözcük görünümleri. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 923-945. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.939363>.

Aytan, T. (2016). Türk çocuk edebiyatı üzerine bir söz varlığı çalışması: Atasözleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(210), 425-445.

Bilgin, M. (2013). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Anı Yayıncılık.

Bulut, K., & Taçyıldız, E. (2020). Farklı yayınevlerine ait ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kalıplaşmış söz varlığı açısından incelenmesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6(4), 687-714. <https://doi.org/10.20322/littera.798055>.

Büyükhellaç, S. (2014). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

- Canbulat, M., & Dilekçi, A. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri. *Turkish Studies*, 8(7), 217-232. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5474>.
- Cansız Aktaş, M. (2019). Nitel veri toplama teknikleri. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde (113-136). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çapraz Baran, Ş., & Diren, E. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Anıtepe Yayıncılık.
- Çelik, A. (2015). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının söz varlığı üzerine art zamanlı bir inceleme 1947 tarihli Türkçe I ve Meb 2014 Türkçe 6 ders kitapları örneği* [Yüksek lisans tezi, Mevlana Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Çetinkaya, S. (2020). Ayla Çınaroglu'nun masal ve hikâyelerinin Türkçe öğretimi bağlamında söz varlığı açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Deyimlerimiz*. Özgül Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2002). *Uygulamalı Türk dili II*. Papatya Yayıncılık.
- Daharlı, G. (2012). *5. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Demir, C., & Yapıcı, M. (2007). Ana dili olarak Türkçenin öğretimi ve sorunları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 177-192.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ertürk, N., Keleş, S., & Külünk, D. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gökçe, B. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki toplum hayatı temalı metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 2(1), 150-164. <https://doi.org/10.18298/ijlet.52>.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilgi*, 44, 89-110.
- Gökdayı, H. (2020). *Türkçede kalıp sözler*. Kriter Yayınevi.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk dilinde ikileme*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karadağ, Ö. (2019). Aynı sınıf düzeyi için hazırlanan Türkçe ders kitaplarının ortak söz varlığı açısından karşılaştırılması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1130-1140. <https://doi.org/10.16916/aded.616942>.
- Karadağ, Ö. (2021). *Kelime öğretimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kargın, F. (2019). *6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı öğeleri üzerine bir inceleme* [Yüksek lisans tezi, van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kula, O. B. (1996). Dilin kültürelliği ya da kültürün dilselliği. *Bilim ve Ütopya*, 23, 46-47.
- Kurudayıoğlu, M. ve Temur, N. (2021). 21. yüzyıl becerileri çerçevesinden Türk atasözlerine bir bakış. *Bilgi*, 99, 1-25. <https://doi.org/10.12995/bilig.9900>.
- Kuzey, M. (2021). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı. *OPUS—Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(41), 3302-3328. <https://doi.org/10.26466/opus.907263>.
- Martı, L. (2019). Türkçe öğrenenler açısından kalıp sözler ve işlevleri. D. Yaylı ve Y. Bayyurt (Ed.), *Yabancılarla Türkçe Öğretimi Politika, Yöntem ve Beceriler* içinde (113-120). Anı Yayıncılık.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı.

- Öz, G. (2012). *İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı bakımından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özbaşı, S. (2021). Dolunay Dedektifleri roman dizisinin Türkçenin söz varlığı açısından çözümlenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2496-2518. <https://doi.org/10.34083/akaded.990755>.
- Süğümlü, Ü., & Eraslan, A. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri ile kalıplaşmış söz varlığı ilişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 630-646. <https://doi.org/10.16916/aded.557969>.
- Tağa, T. (2016). Kelime öğretiminde hedef kelimelerin belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 163-177.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2018). *Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait elektronik içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Erişim Adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/05200109_taslakderskitabi_incelemevedegerlendirmekriterleri.pdf. Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- TDK (2022). Atasözleri ve deyimler sözlüğü. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Tekşan, K., Çinpolat, E., Çelenk, B., & Güneş, T. (2019). Sevim Ak'ın eserlerinde söz varlığı unsurları. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 361-370. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2019.19.43815-468668>.
- Toklu, M. O. (2003). *Dilbilime giriş*. Akçağ Yayınları.
- Turhan, H. (2010). *8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 63-90.
- Uludağ, Ç. (2010). *7. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Uz, M., & Özcan, M. F. (2020). Behiç Ak'ın Gülümseten Öyküler dizisindeki hikâye kitaplarının kalıplaşmış söz varlığı açısından incelenmesi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 187-214.
- Uzun, M. (2019). *5.sınıf Türkçe ders kitabının atasözü ve deyimleri barındırması bakımından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Uzuner Yurt, S. (2016). Aytül Akal'ın Gökyüzünde Balonlar adlı öykü kitabının söz varlığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 425-444. <https://doi.org/10.17556/jef.61125>.
- Yastı, M. (2007). Türkçe deyimlerde geçen ikilemelerin ses ve şekil özellikleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 51-87.
- Yavuz, M. (2020). *Türkçe dersi öğretim programı ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

The aim of this research is to examine the texts in the 5th and 6th grade Turkish textbooks in terms of stereotyped vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, formulaic words). Obtaining the data in the research was carried out by using document analysis, one of the qualitative research methods. The study material of the research consists of the Secondary School and Imam Hatip Secondary School 5th Grade Turkish Textbook (Cross Baran and Diren, 2019) of Anittepe publications taught in secondary schools in the 2021-2022 academic year, and the 6th Grade Turkish Course Book of the Secondary and Imam Hatip Secondary Schools of the Ministry of National Education publications. He composes the book (Ertürk, Keleş and Külünk, 2021). In the research, all texts including listening/watching and free reading texts in the textbooks were examined and a total of 79 texts were examined in terms of stereotyped vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, formulaic words). The listening/watching text named "120" in the 6th grade Turkish textbook was not included in the scope of the analysis because it is a movie. In the research, the data were collected from the Turkish Language Association (2022) "Proverbs and Idioms Dictionary", Aksoy's (1988) "Proverbs Dictionary", Aksoy's (1984) "Idioms Dictionary", Akyalçın's (2007) "Turkish Reduplication Dictionary" has been collected based on the works of Hatiboğlu (1981) "Duplication in Turkish Language" and Gökdayı (2020) "Phrase Words in Turkish". In the first stage of the research, Turkish textbooks taught to 5th and 6th grades in secondary schools in the 2021-2022 academic year were accessed via digital media. Then, the texts in the Turkish textbooks were examined in detail twice by the researchers and the stereotypical vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, stereotypes) in the texts were determined. It has been seen that some of the stereotyped vocabulary elements are considered both as idioms and reduplications, therefore, the related elements are included under the title of both idiom and reduplication. In addition, reinforcement structures formed with m, p, r, consonants were not considered as reduplication and were not included in the research. The data of the research were analyzed using descriptive analysis technique. In the research, the data were divided into themes based on predetermined sub-problem questions, stereotyped vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, stereotypes) identified in the texts were visualized using graphics, explanations were given below, and direct quotations were included from the parts where the relevant elements were mentioned. While calculating the statistical general distribution of the stereotyped vocabulary elements in the texts in the Turkish textbooks, the repetitive elements were counted as an element. In order to ensure the validity and reliability of the research, direct quotations were made from the parts that contain stereotyped vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, and formulaic words) in the texts in the Turkish textbooks examined, the data obtained were visualized with graphics in order to be more clear and understandable, and the analyzed texts were analyzed twice. were examined in detail and an expert's opinion was sought regarding the data obtained.

Turkish lessons and textbooks have an important function in the development of vocabulary, the foundations of which are started to be laid within the family. Because the Turkish course aims to enrich the vocabulary of children, and in line with this goal, the use of Turkish textbooks is used as the main source. For this reason, it is of great importance that Turkish textbooks have a quality that will reveal the rich vocabulary of Turkish and make students feel this. This research was carried out in order to examine the texts in the 5th and 6th grade Turkish textbooks in terms of stereotyped vocabulary elements (proverbs, idioms, reduplications, formulaic words). As a result of the research, it was determined that 389 different stereotyped vocabulary elements were used in the texts in the 5th grade Turkish textbook, 271 of these elements were idioms, 90 of them were reduplication, 26 of them were formulaic words and 2 of them were proverbs; It has been determined that in the texts of the 6th grade Turkish textbook, a total of 451 stereotyped vocabulary elements are used, 318 of these elements are idioms, 97 are reduplication, 35 are formulaic words, and 1 is proverb. When the texts in the 5th and 6th grade Turkish textbooks were compared in terms of stereotyped vocabulary elements, it was determined that idioms and reduplications were used the most, and formulaic words and proverbs were used the least in both textbooks. It has been seen that it has a richer content compared to the texts in the first grade Turkish textbook. The fact that proverbs are used very little in the texts in both textbooks can be eliminated with preparatory studies and activities under the text.